

II Seminari de Literatura Infantil i Juvenil

La llavor de la llengua

dos mil vint-i-cinc

Quaderns Divulgatius. Núm. 81

II Seminari de Literatura Infantil i Juvenil

La llavor de la llengua

Barcelona , 13 de novembre de 2024

Quaderns Divulgatius. Núm. 81

La llavor de la llengua	
<i>Tina Vallès</i>	5
 Presentació de Pep Molist	
<i>Glòria Gorchs</i>	7
 La literatura infantil com a lloc de pas imprescindible	
<i>Pep Molist</i>	11
 Albert Jané, mestre i picapedrer de la llengua	
<i>Conversa amb Albert Jané</i> <i>conduïda per Mercè Canela</i>	31
 Escriure en un català viu, correcte i genuí	
<i>Amb Cinta Arasa, Marc Donat i Toni Galmés</i> <i>moderada per Míriam Martín Lloret</i>	49
Notes per al II Seminari de Literatura Infantil i Juvenil Catalana	
<i>Cinta Arasa</i>	51
Apunts al voltant de la llengua	
<i>Marc Donat</i>	61
Escriure per a nens i joves en català	
<i>Toni Galmés</i>	65

La llavor de la llengua

Tina Vallès

L'eina de qui escriu és la llengua. I la llengua és una llavor que tenim dins i que creix si la reguem, com totes les llavors. I amb què la reguem? Amb totes les paraules que sentim, que rebem, que descobrim, que llegim. Qui escriu, no només fa servir la llengua, també en crea. I creant llengua, fa créixer la llengua de qui el llegeix.

El II Seminari de Literatura Infantil i Juvenil Catalana va tenir la llengua com a tema principal, perquè si els escriptors fan créixer la llengua, els qui escriuen per als més petits i per als joves hi tenen un paper profundament fonamental. I per reflexionar-hi, vam «invocar» la figura del filòleg Albert Jané i Riera.

El mestre Jané ha sigut la nostra referència, la nostra guia i gairebé es pot dir que el nostre pare espiritual. Sentir-lo conversar amb l'escriptora Mercè Canela sobre la feina que van fer tots dos des de la revista *Cavall Fort*, entre d'altres fronts, és visitar els

fonaments de la literatura infantil i juvenil catalana actual, sòlids, consistents, però que reclamen que la construcció sencera estigui a l'alçada.

Si parlem de primeres lectures, hi ha una figura que no pot faltar al debat: la dels professionals bibliotecaris. Pep Molist, bibliotecari i escriptor, presentat per Glòria Gorchs, bibliotecària i crítica, van inaugurar el II Seminari dibuixant un itinerari de lector i escriptor, ell, i un retrat de col·lega i deixeble, ella, que ja ens van preparar per al plat fort de la tarda, servit per Jané i Canela i assaborit per una quarantena d'assistents a la Biblioteca Montserrat Abelló de Barcelona el 13 de novembre de 2024.

I la tarda va enfil·lar-se per les branques de la reflexió lingüística amb tres autors de literatura infantil i juvenil, Cinta Arasa, Marc Donat i Toni Galmés, moderats per la filòloga Míriam Martín Lloret. La responsabilitat lingüística de l'autor vers els lectors va ser el pinyol de la taula rodona, però les ramificacions van ser esponeroses i van arribar a tocar tots els temes i des de més d'una vessant.

Després de quatre hores de Seminari, estic convençuda que tothom se'n va tornar cap a casa amb unes quantes preguntes d'aquelles que fan pòsit i serveixen d'adob. Perquè la llengua és l'eina de qui escriu, i qui escriu per als que tot just l'estrenen, ha de tenir responsabilitat i consciència lingüística per fer-la créixer fresca, saludable i genuïna.

Presentació de Pep Molist

Glòria Gorchs

La passió per la lectura, explica sempre en Pep Molist, li va arribar tard. Va néixer a Manlleu l'any 1965 i, de petit, era un nen de carrer, de jugar a la plaça. Era aficionat als esports, sobretot a l'atletisme que practicava al Club Atlètic de Vic. De fet, de gran volia ser professor d'educació física, però a causa d'una lesió que el va allunyar de l'esport i de la sort de trobar-se amb una bona professora de literatura a l'institut, el van portar a estudiar Biblioteconomia i Documentació.

La seva primera feina va ser a la Biblioteca pública de Balaguer, on va quedar atrapat per la literatura infantil i juvenil. La segona destinació va ser la Biblioteca Central de Terrassa. Va estar-s'hi dotze anys, i es va convertir en un referent per a totes les bibliotecàries que, com jo, treballàvem amb infants i joves. I de Terrassa va marxar a la biblioteca del Casino de Manresa, on treballa actualment des del 2005.

Jo vaig conèixer el Pep a l'època de Terrassa. Un vespre al mes, em recollia en una rotonda als afores de Granollers, i anàvem plegats a les tertúlies nocturnes de la llibreria Robafaves de Mataró. Gran part del que sé de literatura infantil i juvenil ho vaig aprendre en aquella època: en els trajectes en cotxe i durant les tertúlies. Escoltava en Pep i llegia tot el que em recomanava. Aleshores ja era evident que una de les coses que més li agraden és parlar de llibres, i ho feia, i ho fa encara, amb la seguretat i la fermesa del lector que s'ha pres el seu temps per llegir, posant tots els sentits que mereix i demana la bona literatura.

Aquest plaer de llegir i recomanar lectures el van animar a publicar un parell d'obres de divulgació, pensant en les famílies i l'itinerari lector dels infants:

Els llibres tranquils: el curs de la vida a través de la literatura infantil (Pagès Editors, 2003) i *Dins del mirall: la literatura infantil i juvenil explicada als adults* (Graó, 2008).

I un dia, gairebé de forma natural, va fer el salt a la premsa i va començar un camí com a crític literari: primer publicant a *El Segre*, a *Presència*, i després a *Quadern*, suplement d'*El País*. Un capítol a part mereix tota la tasca que va realitzar durant uns deu anys, al costat de Joan Portell, com a director de la revista *Faristol* de l'Ibbycat i del seu equip de crítics. I aquí, de nou, però ara com a crític, el vaig tornar a tenir de mestre.

Paral·lelament a tot aquest procés, arriba un moment que en Pep sent la crida salvatge de l'altre costat, i decideix començar a escriure les seves pròpies històries. El 1994 publica el seu primer llibre, i fins ara, que compta amb gairebé un centenar d'obres, gran part pensades per al públic més petit, però també primeres narratives, llibres de coneixements i poesia.

De tota la seva extensa bibliografia, per destacar algunes obres que em semblen més significatives, m'agradaria citar una de les primeres: *Sorra a les sabbates* (2001), on la nena protagonista vol, de totes totes, entendre l'expressió de «ficar-se dins un llibre»; o *El petó de Lili Marleen* (Barcanova, 2014) i *Les enigmàtiques fotos del senyor Clarissa* (Animallibres, 2017), dues històries de ficció, però que parteixen de l'obra de dos grans fotògrafs: Jacques Henri Lartigue i Antoni Arissa; *La reina de la nit* (Ekaré, 2019), una excursió de tornada en bicicleta, d'un pare i un fill, una versió molt lliure del poema de Goethe, traduït al català com *El rei dels verns*. O també les seves darreres aportacions poètiques, que tan bona acollida han tingut entre el públic i la crítica, *Rastellera de colors* i *Petititesses*, amb unes edicions excel·lents (Babulinka books, 2023).

El recorregut professional de Pep Molist, com tan bé ens il·lustra el seu darrer llibre *La locomotora i jo* (Animallibres, 2024), és una cursa de fons que té

molt a veure amb el seu tarannà i el mètode que tenia ja de petit de practicar l'atletisme. Sigui com a bibliotecari, crític o escriptor, en Pep és metòdic i constant. Gaudeix fent camí, observant tots els detalls, escoltant i conversant, recollint petites aventures que enfila després amb la seva prosa precisa i poètica per convertir en un llibre. I és segurament aquest avançar tranquil el que li ha permès descobrir al llarg de la vida molts llocs de pas, aquests espais màgics que són la porta d'entrada a la bona literatura. I ves, segur que en algun d'aquests camins és on va conèixer l'Albert Jané, el nostre homenatjat d'avui.

Per acabar, només agrair-vos que m'hàgiu convidat a fer aquesta presentació. Em fa molta il·lusió que avui en Pep, amic i mestre, es posi les ulleres d'escriptor i inauguri aquesta segona edició del Seminari de Literatura Infantil i Juvenil Catalana, organitzat per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC).

Moltes gràcies per tot, Pep.

I endavant.

La literatura infantil com a lloc de pas imprescindible

Pep Molist

Pep Molist (Manlleu, 1965) és un bibliotecari que ha treballat sempre en àrees infantils de diverses biblioteques públiques, actualment a la Biblioteca del Casino de Manresa. La feina i una afecció empedreïda per la lectura l'han portat a tibar i a aprofundir en diversos fils del binomi format per llibres i infants: a llegir literatura infantil i juvenil; a recomanar-la, també com a crític –col·labora al *Quadern*, suplement d'*El País*; a la revista *Faristol*, que va dirigir al costat de Joan Portell durant més de deu anys; i és un dels integrants del blog *Llibres al replà*–; i a escriure-la. En aquests moments, compta amb gairebé 100 obres publicades i amb alguns premis destacats, com ara el Rovelló, el Crítica Serra d'Or i l'Hospital Sant Joan de Déu de conte infantil.

i de seguida es trobaren en una habitació que era absolutament buida a excepció d'un enorme armari, d'aquells que tenen una lluna a la porta...

A la Lucy, li va semblar que valdria la pena de provar d'obrir la porta de l'armari, per bé que estava quasi segura que estaria tancada amb clau. Amb sorpresa, però, va veure que cedia i s'obria amb tota facilitat...

Guaitant a l'interior, hi va veure una colla d'abrics penjats... Immediatament es va ficar a l'armari, entre els abrics, i va començar a refregar-hi la cara, tot deixant la porta oberta, no cal dir-ho, perquè sabia que era una ximpleria tancar-se un mateix en un armari. Tot seguit, s'hi va anar endinsant...

Allí dins, era gairebé completament fosc, i la nena estirava els braços cap endavant per no topa de cara contra el fons de l'armari. Va fer una passa endavant..., després dues o tres més..., sempre esperant de tocar la fusta amb les puntes dels dits. Però no la sentia...

Després va notar que trepitjava alguna cosa que cruixia... Es va acotar per palpar-ho amb la mà.

En comptes de trobar la dura i suau superfície de fusta de la base de l'armari, va tocar una cosa blana, polposa i extremadament freda.

«¡Això sí que és estrany!», va pensar, alhora que avançava un parell de passes més...

I aleshores va veure que hi havia una llum que brillava al seu davant; no pas a un parell de pams, sinó a molta distància.

Tot seguit, s'adonà que es trobava al mig d'un bosc, en plena nit, amb una capa de neu sota els seus peus i tot de berrallons que queien.

La Lucy es va esverar una mica, però al mateix temps se sentia molt encuriosida i emocionada...

Aquests són uns fragments d'*El lleó, la bruixa i l'armari* de C. S. Lewis, amb traducció de Jordi Arbore, que em serveixen per començar i per confiar-vos un secret.

Us he de dir que, com la Lucy, una de les protagonistes de la novel·la, jo segueixo encuriosit i emocionat, fins i tot podria dir que enamorat, cada vegada que en una història hi trobo un armari com aquest, i sento una necessitat imperiosa d'avançar, d'endinsar-m'hi. És un enamorament estrany, ja que lluny d'esvair-se com molts dels enamoraments que sentim, aquest s'allarga en el temps. I a sobre, és extravagant, en lloc d'anar focalitzat cap a una persona, va dirigit a un espai. La raó potser rau en el fet que és un espai concret, màgic i fantàstic, que sol comunicar una realitat amb una altra realitat, un món real que a estones es torna insuportable amb un món paral·lel i imaginari. Un món que sovint es regeix per unes regles diferents al nostre; que té una mesura del temps particular que, sovint, s'estira i s'arronsa com un xiclet; amb alguns personatges que tenen característiques força extraordinàries, i per sobre de tot, que hi passen aventures inimaginables en el nostre món tan paupèrrim.

M'estic referint als llocs de pas, com aquest famós armari de les *Cròniques de Nàrnia*; com aquell llibre que trobem a *La guia fantàstica* de Joles Sennell i que segons qui el llegeix porta a viure una aventura

o altra; o el de *La història interminable* de Michael Ende; com l'andana 9 i 3/4 dels llibres de *Harry Potter* de J. K. Rowling; com la finestra que porta, a través de la nit, a l'Illa de Mai Més a *Peter Pan* de J. M. Barrie; com aquell meravellós *Exprés polar* que condueix al país del Pare Noel de Chris Van Allsburg; com la llo-driguera d'*Alicia en terra de meravelles* de Lewis Carroll; com l'habitació d'*Allà on viuen els monstres* de Maurice Sendak; com el cicló del *Bruixot d'Oz* de Lyman F. Baum; com *el Túnel* d'Anthony Browne...

Però avui, no he vingut a parlar de llocs de pas que trobem en els llibres. Ja m'agradaria. Avui, he de tocar de peus al terra d'aquest món.

Aquesta meravellosa i suggeridora imatge i aquest concepte dels llocs de pas, però, em serveix per definir la literatura infantil tal i com, amb el temps que fa que m'hi dedico com a bibliotecari i també com a escriptor, l'he anat veient i definint. Amb els anys, m'he anat dibuixant la idea que la literatura per a infants i joves és un lloc de pas imprescindible per tal que una persona esdevingui lectora i tingui accés a l'incommensurable univers de la literatura global i universal, on per sort hi regeixen unes lleis semblants.

Abans de continuar, però, és important aclarir que una de les principals característiques de la literatura per a infants, i que la diferència de la literatura per a adults, és que, en molts casos, aquesta arriba al seu més directe receptor a través d'un adult, d'un

prescriptor, siguin els pares, els mestres, els bibliotecaris, els llibreters...

La literatura infantil és bàsicament i planera un lloc de pas per a l'infant, que mentre el creua, mentre hi avança, coincideix amb tot d'obres, de persones i de lectures que el van bastint com a possible lector. Una vegada esdevingui adult, i potser lector, la deixarà enrere, i difícilment hi tornarà, o ho farà a estones, per recordar les troballes que va fer en aquella etapa. Però la LIJ és, sobretot i més evident, un lloc de pas per a l'adult que acompanya l'infant.

És un lloc de pas que existeix només quan algú té fills o infants a prop. Llavors, hom s'interessa per tot allò que pot interessar el seu fill, valgui la redundància, per tot allò que pot alimentar la curiositat de l'infant. Per una part de la societat, i alguna amb responsabilitats clau, però, aquest lloc de pas és invisible. A vegades, ho és per ignorància; però altres vegades, ho és per desídia, o fins i tot per menyspreu, retallant valor i qualitat a tot allò que va adreçat a infants, i empetitint la seva importància.

Especialment, si són famílies lectores, i són sabedores de tot allò que aporta la lectura –entre d'altres, desenvolupament del cervell, desvetllament de la imaginació, aportació de lèxic i estructura del propi discurs, millora de la comprensió i la capacitat d'anàlisi i crítica...–, les persones s'interessen per la literatura infantil i juvenil, mentre el seu fill va avan-

çant enmig de les ofertes que també ells li posen al davant. Hi ha famílies que, durant aquest temps, hi acaben aprofundint tant que fins i tot un cop el fill ha superat la infantesa, elles s'hi queden a viure, que és com dir que segueixen de prop tot allò que se segueix publicant.

En aquest lloc de pas, sí que hi tenim la residència molts dels professionals que ens dediquem al tema –bibliotecaris, mestres, llibreters...–, que hi hem aprofundit i que hi seguim aprofundint i que tenim com a missió recomanar, assessorar sobre la literatura per a infants i fer que aquest pas per la LIJ sigui el més plaent, el més enriquidor, el més suggeridor possible, per tal que, un cop superat, l'univers que ens espera a l'altra banda el puguem entendre, admirar, gaudir, valorar, criticar, i continuar-hi avançant, tot descobrint les meravelles meravelloses que s'amaguen entre el munt de llibres que es publiquen a cada moment. I aquesta missió, la complim amb un munt d'iniciatives, en algunes de les quals hi aboquem un munt d'esforç, d'imaginació i d'intenció.

En la meva tasca diària, a la biblioteca, de mostrar els detalls i les virtuts d'aquest lloc de pas i de convidar-hi a entrar, hi ha un seguit de passos i d'elements que he intentat tenir sempre presents:

1. Diversitat de propostes a totes les edats, quant a text però també quant a imatge, quant a tot el

conjunt. Que les innumbrables mirades d'escriptors i d'il·lustradors, o ambdues a la vegada, alimentin l'imaginari dels infants, des de més petits, i satisfacin les seves múltiples necessitats i la infinitat de gustos.

2. Diversitat de temes i de tractaments. Val a dir, i és una sort que, amb el temps, s'ha anat ampliant el ventall de temes abordats per la literatura, s'han anat escombrant tabús i prejudicis cap als marges. Si bé s'ha avançat, hi ha parts de la societat i del món educatiu encara una mica aprensius a certs canvis.
3. Presentar als lectors aquells personatges que han depassat la literatura, que gairebé han esdevingut reals. On agafar-nos, com si fos un amic, quan anem a l'aventura cap a indrets desconeguts.
4. Passats els anys, segueixo creient fermament que la principal i la més bàsica funció de la literatura, i diria que la de l'art en general, és explicar històries a les persones per satisfer la necessitat que tenim que algú ens les expliqui. Sembla una obvietat, oi? Però s'oblida sovint i ràpid, sobretot en el món de la LIJ.

Soc coneixedor, com tants de vosaltres, que l'infant està en una època de creixement i d'aprenentatge i, per això, sovint la literatura per a infants té una forta càrrega didàctica,

sembla que aquesta hagi de fer arribar coneixements, mostrar actituds i ensenyar.

De ben segur que és una mica així, però hi ha diverses maneres de portar-ho a terme. Quan es tracta d'un conte o d'una novel·la estem parlant de literatura, i el que ha de pretendre abans que res és captar l'interès del lector per tal que passi les pàgines amb totes les ganes possibles. En una obra de ficció, un tema i un missatge hi són sempre, però és important que viatgin dins de la història d'una manera subtil, que no siguin tan directes que acabin menjant-se la part literària d'una història i convertint l'obra gairebé en un llibre de coneixements, en una lliçó.

La persona que llegeix, sovint, en la seva mesura, i de manera indirecta, ja va captant els missatges i les actituds, comprenent els continguts que l'autor ha disposat amb enginy al llarg de l'obra.

A més, hi ha un aprenentatge global que es desprèn de la lectura. Un aprenentatge lent i sempre a llarg termini i que és comprovable en molts casos en un infant lector, per la seva millor manera d'expressar-se tant oralment com per escrit, per la facilitat que té a l'hora de fer construccions sintàctiques i per la seva riquesa de vocabulari. Sense adonar-se'n, aquest infant lector també haurà vist molts mons i haurà escoltat visions de la vida ben diverses.

5. Els darrers anys ha entrat amb una força considerable, a estones desmesurada, el tema de les emocions i els sentiments a la literatura, que ha passat a abordar tots els temes i preocupacions que habiten a l'entorn de l'infant. I tot i que aquest fet és positiu, sovint, s'han convertit obres de ficció en manuals d'autoajuda i s'ha deixat de banda la literatura. En poques paraules, s'ha fet passar bou per bèstia grossa. Mai no s'hauria d'oblidar la principal funció de la literatura, i que l'emoció més essencial és aquella que el llibre et desvetlla, és aquella esgarrapada que t'arriba de l'interior d'una història.

En aquest sentit, val a dir que una de les altres funcions bàsiques de la literatura és tocar la fibra de les persones, desvetllar els sentits i les emocions, ja sigui gratant la tendresa, fent esclatar el riure, fent brotar el plor o fent créixer i escampar l'angoixa, per tal de permetre al lector participar intensament en la ficció.

La qualitat i la força d'un text es mesura per la seva capacitat de desvetllar imatges, emocions, reflexions, sense haver d'enviar un missatge directe.

Una obra literària l'hem de poder assaborir com un bon plat i n'hem de poder recordar les sensacions que ens ha provocat. La literatura conté imatges d'una força tal que es perpetuen

en la ment del lector fins molt temps després d'haver llegit l'obra. Si una obra no ens toca ni ens arriba ni ens desvetlla cap sentit és que no ha aconseguit comunicar, tocar-nos la fibra.

6. Lluitar per donar a conèixer i fer visible el lloc de pas i posar-lo a la mateixa taula on menja la literatura per a adults. Els mecanismes i els objectius són els mateixos, però així com la infantesa, la literatura infantil sovint s'obvia i es menysté, i es relega a un segon o tercer pla. S'oblida que és un pilar bàsic, necessari per al futur lector del nostre país. Que els infants hagin tingut experiències plaents amb literatura de qualitat, és cabdal per una societat més lectora, més prospera, més crítica amb el seu entorn.
7. Un dels objectius que un infant té en una escola, en una biblioteca, és el d'esdevenir lector. El camí que hi porta podríem dir que és un viatge iniciàtic. I a vegades més que el destí, allò més satisfactori són les pedres del camí, les obres que trobem a tot el llarg del recorregut, com així ho són les aventures que porten a Jim Hawkins a *l'Illa del tresor*, o a Bilbo i Frodo Baggins a la recerca de l'anell, i també, les persones que coneixem i que en alguns casos ens suggereixen possibles direccions. En tot aquest camí, els prescriptors lluitem per tenir-hi un rol destacat. Us confiaré un altre secret.

Com fou a grans trets la meva trajectòria per aquest lloc de pas?

Fou estranya, la veritat. De quan era infant, recordo algun concret tast lector. Poca cosa més. A casa, els meus pares treballaven a la fàbrica. Havien pogut anar pocs anys a l'escola. Ningú, a casa, era lector. Ells venien de famílies molt humils i de la llarga nit de la postguerra. Al barri, nou i obrer, gairebé totes les famílies eren semblants. Els adults treballaven, la majoria a la indústria tèxtil, i els infants passàvem moltes hores jugant al carrer.

A les cases, només hi havia els llibres que donaven les caixes d'estalvi per Sant Jordi; també hi arribaven revistes com ara el *Zipi y Zape* o diaris com el *Mundo Deportivo*, alguna enciclopèdia que el comercial de torn havia sabut col·locar i que jugava amb certa superioritat quan passava casa per casa, i algun regal del tiet Ramon de Barcelona, que treballava a l'editorial Aymà. Els pocs que hi havia a casa, me'ls sabia gairebé de memòria, de quan estava malalt i esgotava tots els recursos que tenia a l'abast.

Però, del tiet de Barcelona, arribà en forma de regal un exemplar que era gran de mida i gran d'importància, la *Història de Babar, el petit elefant*, de Jean de Brunhoff. Un dels llibres que més em va impactar, més em va esgarrapar, i més recordo. El guardo en un lloc de privilegi. Hi ha un inici que, malgrat passa el temps, no me'l puc treure del cap.

Com a escriptor i lector, sempre m'agraden les primeres frases d'un llibre, les primeres escenes. Els inicis els trobo determinants per continuar la lectura, i és un dels elements que observo de les novetats, a la llibreria o a la biblioteca abans de la tria d'un llibre. Si l'inici em sorprèn, té molt de guanyat que aquell llibre acabarà al sac. El de *Babar*, és increïble. Presenta els protagonistes en una escena plàcida, a la selva, i de sobte, entren a escena uns caçadors que es carreguen la mare del petit protagonista. Ell ha de fugir i buscar-se la vida.

Quin inici, mare meva!

Fascinat pel tema, d'inicis en vaig fer un article al blog Llibres al replà que es diu «Arròs de cementiri... amb principis», i que us recomano. N'hi trobareu alguns com ara:

«El gos.

Amb ell va començar tot.

Si no hagués vist aquell gos solitari potser no hauria passat res.»

– MANKELL, Henning. *El gos que corria cap a un estel*

«Va entrar a la meva vida el febrer de 1932 i no la va deixar mai més.»

– UHLMAN, Fred. *L'amic retrobat*

«Tots els infants creixen. Tots menys un.»

– BARRIE, J. M. *Peter Pan*

També, recordo i me la trobo encara, la bibliotecària del meu poble, que per casualitat era veïna meva, i un dels seus fills, el meu amic més proper. Ella m'oferí les converses que a casa no hi havia, i la biblioteca com una opció de lleure i de refugi. A Manlleu, el meu poble, n'hi havia dues. Una d'elles gairebé sempre buida.

Hi anava de tant en tant. Ara, l'una; ara, l'altra.

I també m'oferí, indirectament, el meu futur professional.

A l'escola, també recordo en Jacint Sala i Codony, un mestre que era poeta i director de teatre, un oasi enmig del desert d'una escola nacional farcida de fills de famílies molt humils vingudes del sud, i de mestres amb olor de resclosit i de passat que provenien d'altres regions espanyoles. En Sala i algun altre eren una porta cap al català, cap a la literatura, al final del franquisme i principi de la democràcia.

A l'institut és quan vaig fer allò tan meravellós que anomenem el clic lector. Les primeres lectures obligatòries i una professora, que era monja i una persona que s'estimava els llibres i els seus continguts en van ser els culpables. Ella era molt exigent. No demostrava la seva passió lectora a cor obert, però sí que aquesta transpirava en les seves paraules i en el seu tarannà. A partir d'aquella obligació, vaig comen-

çar a llegir. La primera obra que ens van fer comprar es deia *Los bravos*, de Jesús Fernández-Santos. No en recordo l'argument, però sí la coberta, el tacte i el moment en què el vaig agafar i acaronar per primera vegada, i la lentitud volguda amb què l'abordava, abans fins i tot que ens donessin el tret de sortida.

I no he parat de llegir. No he deixat de portar un llibre a la motxilla per qualsevol forat en el temps que em permeti llegir. No sé viure sense un llibre a prop. Si es provoca una situació d'espera en la qual no porto llibre, em sento despulat i buit. M'he de reinventar.

Les lectures obligatòries esdevenen un debat típic, un jardí que no encetaré. Hi ha molt a dir, i no més citaré una de les conclusions a la qual he arribat. No podem llegir per plaer partint del no-res. A vegades, d'entrada, necessitem l'obligació. Un cop tenim el mecanisme i hem topat amb exemplars escaients, podem parlar de lectura per plaer. No és quelcom que arribi d'un dia per l'altre. No existeix cap fórmula màgica a la pregunta insistent i recurrent que ens arriba als bibliotecaris, als llibreters...: El meu fill no llegeix, em pots donar un llibre que enganxi?

Abans que un llibre, em venen ganes d'oferir-los el lema d'una casa mítica de cola d'enganxar: «*El remedio, pegamento Imedio*».

Al llarg del meu camí lector, però, he tingut molts dubtes. Quan llegeixes literatura, o sigui ficció, his-

tòries inventades, que és el que més m'agrada llegir, sovint tens la sensació momentània que llegeixes quelcom que no té res a veure amb la realitat que t'envolta i que potser no et servirà de res, que perds el temps.

No només t'ho sembla a tu. Hi ha algunes persones del teu voltant que són crítiques amb la teva activitat, que els sembla que fas quelcom que no porta enlloc, que és per passar el temps o segons diuen «matar» les hores, que no té cap «utilitat», que no és «rendible», en una època en què la idea és que tot ho ha de ser. Són adjectius que també sovint es poden aplicar a un espai com la biblioteca, i a vegades, fins i tot, hi pot haver algú que ho pensi de l'escola.

I potser tenen raó en una cosa: la lectura, les biblioteques, l'escola, no tenen una utilitat i una rendibilitat instantània, palpable a primera vista, que és el que ens dona el món modern en moltes coses. Faig un clic i... ho tinc! Però sí que la tenen en un mig o llarg termini. I molt important, cabdal. Visible en el fer, desfer i comunicar de moltes persones.

Us posaré alguns exemples d'allò que aconseguixes amb la lectura. Cada cop que llegeixes un llibre, entres en contacte amb una manera d'escriure, una manera de ser i d'expressar-se de la persona que hi ha al darrere, una visió del món des d'un lloc que potser és molt lluny del teu. Si en llegeixes uns quants, entres amb una varietat de punts de vista i de mirades

realment àmplia, i això és un enriquiment enorme, milionari, de la nostra ment i la nostra personalitat.

Per exemple, sobretot quan ets infant o jove, època en la qual has vist i has viscut menys coses que quan ets adult i el teu món és més reduït i limitat, que et sembla que allò que et passa, només et passa a tu, a vegades, en un llibre, veus a algú que viu i sent el mateix que tu. Per tant, llegir, encara que no ho aparenti, és una manera de no sentir-se sol, una manera de trobar una realitat on aferrar-se.

Un altre exemple. A cada llibre hi ha paraules i conceptes que no entenem, però que per context les acabem d'entendre. Sense adornar-nos-en van quedant i es van incorporant a la nostra ment, i les anem utilitzant. Anem enriquint el nostre vocabulari. No és el mateix un infant lector que un que no ho és, i amb quatre frases que et verbalitzin, ho tenim clar.

Un dia, en una escola, un mestre em va dir que en un dels meus llibres hi havia paraules que els infants no entenien. Em va deixar glaçat. Vaig contestar-li més tard. Soc de reacció lenta. Que això, a mi, em passava amb gairebé tots els llibres que llegia. I que aquesta és l'única manera que tenim d'avançar, de créixer, de millorar.

He parlat de la visió de l'autor, del vocabulari que adquirim, però un llibre requereix comprensió. La comprensió lectora, de la qual tant es parla darrement, els infants la van treballant i adquirint al llarg

del seu trajecte escolar. Comprendre un text, encara que sigui inventat, és útil per entendre qualsevol text –siguin les instruccions d'un aparell, una factura, o un discurs polític–, i a la llarga, fins i tot per provar d'entendre el món amb tota la seva complexitat.

Tot plegat, també serveix per adquirir un esperit crític amb el que t'envolta, i això us asseguro que ens convé en gran manera.

Us puc garantir que la literatura, la lectura, encara que puguin semblar poc útils i poc rendibles, ens converteixen en persones riques, multimilionàries... en paraules, en sensacions i en experiències. Com així ho era el mític ratolí Frederick creat per Leo Lionni, que recollia sensacions, colors i paraules per poder passar l'hivern amb certa solvència.

En el meu cas, es pot dir que la literatura infantil la vaig descobrir sobretot, sobretot, sobretot, d'adult. Una mica tard vaig arribar al lloc de pas. Fou quan vaig començar a treballar en una àrea infantil d'una biblioteca, al costat d'una bibliotecària entusiasta. I la LIJ em va captivar tant, que m'hi vaig començar a submergir. A les hores que treballava a porta tancada, elaborava guies de lectura, tot mirant-me els llibres dels prestatges un a un, per poder conèixer-los i no deixar-me'n cap per a les tries que feia. De seguida, em va atraure aquella manera particular d'abordar l'escriptura, amb característiques diferents a la dels llibres per a adults. I m'hi vaig submergir més.

El que més m'encisa de la LIJ com a lector, però sobretot com a escriptor, és el fet de descriure-ho tot amb paraules senzilles, fins i tot la cosa més complexa i transcendental, amb estructures i frases simples, amb ben poc, amb el mínim. Amb elements essencials, i intentant evitar elements superflus. És un repte que, com l'armari del principi, em segueix encuriósint, cridant i enamorant.

Sempre m'ha agradat l'esforç de síntesi, tant que una vegada la Teresa Duran em va dir que jo era d'escriure curt. I tenia raó, em costa escriure textos llargs, estendre'm, i he suat tinta per escriure aquesta xerrada. I em recreo sovint en aquesta síntesi; per això crec que m'he anat decantant, gairebé sense adonar-me'n, també cap a la poesia, que sempre m'ha captivat i que és la màxima expressió de descriure les coses i comunicar amb els mínims elements, la màxima expressió de la precisió. Un llibre de poemes és com una capsa de bombons, com una ampolla de perfum.

Per acabar us diré que, abans que poeta, escriptor, crític literari o bibliotecari, que és allò amb què em guanyo les garrofes, amb l'etiqueta amb la qual em trobo més còmode, més satisfet i més feliç que un gínjol, és amb la de lector, la base de tot el que faig, i dono mil gràcies a les persones i als llibres que em vaig trobar i em vaig trobant en el meravellós lloc de pas de la literatura infantil.

Us haureu fixat que no he il·lustrat aquesta presentació. És quelcom que sempre em costa, però acabaré il·lustrant la xerrada narrant un conte de fa uns quants anys, que subtilment i sintèticament descriu moltes de les coses que he esmentat. Es diu *Un somni redó* de Juan Carlos Chandro i Gonzalo Izquierdo, editat per Tàndem.

Albert Jané, mestre i picapedrer de la llengua

Conversa amb Albert Jané conduïda per Mercè Canela

[Adaptació a partir de l'enregistrament de l'entrevista]

Albert Jané (Barcelona, 1930) centra l'activitat professional en l'estudi i ensenyament de la llengua i en la literatura infantil i juvenil. És autor de manuals com la *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (1967) i *Pas a pas* (1988), i del *Diccionari català de sinònims* (1977). Entre les nombroses publicacions sobre llengua, cal destacar *Aclariments lingüístics* (1973), i les constants col·laboracions a *Tele-estel*, *Llengua Nacional* i *Avui*. El 1963 entra a formar part de *Cavall Fort*, n'és redactor i corrector, i entre 1979 i 1997 n'és el director. Ha fet nombroses traduccions i adaptacions d'obres infantils i juvenils i traductor de còmics com *Els Barrufets*, contes tradicionals o guions cinematogràfics com *La Ventafores*, la primera pel·lícula infantil traduïda al català. La seva trajectòria professional ha estat àmpliament reconeguda i premiada. L'any 2000 entra a l'Institut d'Estudis Catalans, a les comissions de Gramàtica i Lexicogràfica. Amb l'adaptació de l'*Odissea* rep el Premi de la Crítica Serra d'Or de narrativa juvenil (2009). El 2010 rep el Premi Pompeu Fabra a la projecció de la llengua catalana i, el 2017, el Premi Especial del Jurat del Premi Martí Gasull de Plataforma per la Llengua. I el 2024 Òmnium Cultural li ha atorgat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. És soci d'honor de l'AELC.

Mercè Canela (Sant Guim de Freixenet, 1956) publica la seva primera novel·la, adreçada al públic infantil, l'any 1976. A partir de

llavors ha continuat la seva trajectòria professional com a escriptora i traductora, centrada especialment en la literatura infantil i juvenil. Ha publicat una trentena de títols –*L'escarabat verd*, *S'ha de ser animal!*, *La casa de les acàcies*, *Els dimarts del senyor F.*, *Per un plat de macarrons...*–, i ha estat guardonada amb diversos premis (Josep M. Folch i Torres, Crítica Serra d'Or, Vaixell de Vapor...). Del 1998 al 2022 va ser directora de les revistes *Cavall Fort* i *El Tatano*.

Mercè Canela (MC): Bon dia, Albert.

Albert Jané (AJ): Hola, bon dia, Mercè.

MC: Com anem?

AJ: Anem aguantant, anem resistint, que ja és molt.

MC: Avui ens toca parlar de literatura infantil i juvenil, sobretot de la teva tasca i de la teva manera de treballar-hi. La meva idea és que puguem parlar de com hi vas arribar. Ara fa un moment, mentre preparàvem aquesta conversa, m'explicaves que t'havia arribat l'últim número de Cavall Fort.

AJ: El de la segona quinzena d'octubre. Quina puntualitat! Quan jo n'era director no érem pas tan puntuals. Cal felicitar els actuals dirigents. Hi havia tres coses meves: una traducció de *La família Pirata*, una adaptació de *Sergi Grapes* que van recuperar i una cosa nova dels logogrifs. Fa seixanta anys que col·laboro a *Cavall Fort*. Hi vaig entrar l'any 1963. Realment, és poc corrent i excepcional que un col·labori

en una revista durant seixanta anys seguits. És així i n'estic molt content.

La meva vinculació a la literatura infantil ve a través de *Cavall Fort*. Jo no havia pensat mai de dedicar-me a la literatura infantil. Tenia una preocupació intel·lectual que més o menys es resolia amb la poesia, la narrativa, la descripció literària... Però vaig entrar a *Cavall Fort* amb unes funcions absolutes. Ho feia tot, era el factòtum. No feia tots els papers de l'auca, que això té un sentit pejoratiu. Vaig fer tot el que calia fer, des de portar paquets fins a corregir un text. I així va ser com em vaig interessar per la literatura infantil. Quan vam començar a importar còmic belga, encara les primeres traduccions les va fer Joaquim Carbó: *La Patrulla dels Castors*, *Jan i Trencapins*. També va traduir una historieta que es deia *El follet del bosc dels maduixers*. Les altres ja vaig començar a traduir-les jo. Va sortir tot tan natural que vaig escriure textos per a *Cavall Fort*, dedicats a públic infantil, i això va fer que em contactessin altres editorials.

Em vaig plantejar on havia de ser, era una revolució del llenguatge. Ja havia corregit *Cavall Fort* quan encara no en formava part. Havia de ser un llenguatge que fos correcte i no ens podíem permetre cap incorrecció, entre d'altres raons, perquè ens ho podien retreure, si passava. A més, havia de ser un llenguatge comprensible: defugir els arcaïsmes i els cultismes innecessaris. Jo sempre he dit –és una sen-

tència meva— que no s’han d’usar mai arcaismes ni cultismes innecessaris a contracor. Si un es complau a recórrer a arcaismes, hi té tot el dret. Ara, hi ha gent que ho fa a contracor, com ara Salvador Espriu. Posava «llur» a contracor i el «seu» és perfectament legítim, no?

A *Cavall Fort* no hi apareix ni un «llur», mai, ni un «quelcom». Hi pot haver algun castellanisme perquè som fal·libles. Jo soc fal·lible, no soc infal·lible. Per tant, algú em podia retreure alguna construcció impròpia, però va ser involuntari, és clar.

MC: *El primer contacte amb Cavall Fort va ser per fer correccions?*

AJ: Amb Josep Tremoleda hi havia un contacte molt habitual, érem companys des de feia molt de temps i compartíem inquietuds. Ell va ser el promotor de la gramàtica *Signe*. Suposo que els textos els corregien altres persones. Ell anava amb coses a la butxaca. S’aturava pel carrer a corregir una cosa. Treballaven així, d’una manera poc professional. I per això vaig començar a corregir alguna cosa, pel contacte amb Tremoleda, que em va fer entrar a *Cavall Fort*.

MC: *Tu havies anat als cursos del Triadú?*

AJ: Vam fer un curs l’any 1957-1958 a casa seva. De fet, no era un curs, sinó una cosa superior sobre temes literaris i estilístics.

MC: *Vas aprendre la llengua pel teu compte?*

AJ: Pel meu compte, sí.

MC: *Perquè la llengua sempre ha sigut una de les teves...*

AJ: Tenia ganes d’escriure i això em portava a aprendre català. A més a més, l’any 1958 vaig començar a fer classes de català al Cercle Sardanista, per a adults, al vespre. Jo en vaig aprendre ensenyant-ne, exactament. Quan feies una classe, t’havies de documentar per poder contestar les preguntes possibles. Així en vaig anar aprenent, és clar.

MC: *Hi ha una altra cosa que t’expliques moltes vegades, que és que per a tu, una de les teves escoles del llenguatge important va ser els anys que vas passar durant la guerra a Can Morral. Això és una de les fonts del teu llenguatge tan ric?*

AJ: Sí, quan era a Can Morral no em preocupava del llenguatge però l’aprenia sense adonar-me’n. Jo em sabia les classes de raïm: què era el xarel·lo, el sumoll, el macabeu i el moscatell, naturalment. I moltes altres coses. Després, quan em vaig posar a escriure, vaig posar en contribució el que havia après de petit al Morral, vivint a pagès.

MC: *Va ser durant els anys de la guerra?*

AJ: La guerra i després de la guerra també passava llargues temporades al Morral.

MC: Això, l'excursionisme... Sempre has sigut una persona que ha escoltat molt.

AJ: L'excursionisme em va influir molt perquè un dels companys, en Gabriel Bas, que encara és viu –és molt gran, deu tenir 97 anys–, tenia una fal·lera sobretot pel purisme. Potser les primeres excursions consistien a evitar barbarismes. «Tenim de passar per la dreta». «No, hem de passar per la dreta». «Ah, d'acord, hem de passar per la dreta». Aquest va ser un dels elements que van contribuir a la meva preocupació pel llenguatge. D'altra banda, a casa meva, el meu pare era un bon lector. Tenia molts llibres. Els havia comprat de segona mà, però tenia una gramàtica de Pompeu Fabra, les *Converses filològiques*, les anteriors, aquelles publicades per l'Editorial Regina, i m'ho vaig llegir i aprendre.

MC: I amb tot això, comences a Cavall Fort. Allà, els criteris de quina mena de llenguatge es faria servir es van discutir al consell de redacció o en el fons hi havia una mena de consens?

AJ: No es van plantejar mai al consell de redacció qüestions de llenguatge. Ells van fer confiança en mi, jo era un corrector i feia el que em semblava. Una cosa que em vaig plantejar va ser la següent. De vegades en Joaquim Carbó i altres escrivien contes que podien ser llargs, de lectura feixuga, i jo vaig tenir la preocupació de fer textos senzills, narratius, sobretot,

perquè el lector no hi renunciés d'entrada per la seva extensió. Aquí va ser quan vaig començar a fer adaptacions de rondalles. Vaig començar a investigar el món de la rondallística universal i a fer-ne adaptacions per a *Cavall Fort*. En vaig escriure ben bé un centenar. No tenien més d'una pàgina, incloent-hi la il·lustració. Això va ser molt bonic i després es va recollir. Molta cosa que vaig fer va ser adaptant peces de literatura universal. Després vaig publicar, entre d'altres coses, una adaptació de l'*Odissea* i una de la *Iliada*.

MC: Vols dir l'adaptació de l'*Odissea* per a Cavall Fort?

AJ: De la de *Cavall Fort*, sí. N'he fet tres, d'adaptacions de l'*Odissea*. Dues estan publicades: una per a l'editorial Casals, que va rebre un Premi Serra d'Or, amb més cara i ulls, i una més breu que vaig publicar a les pàgines d'«El blanc i el negre» de *Cavall Fort*, amb un altre estil. I en tinc una tercera d'inèdita i parcial. Per a la de *Cavall Fort*, la idea era que ho escrivia un narrador no omniscient, que no ho sabia tot. De vegades suposava: «m'han dit», «es diu». Que el mateix narrador dubtés de la veracitat del que explicava, amb certa reserva.

MC: A Cavall Fort, una de les característiques de la revista és que hi ha textos literaris, publicàveu poesia,

però hi ha molta altra mena de textos. Tu els tractaves tots amb els mateixos criteris? Per exemple, un text literari d'un autor de pes o que hi tenies tota la confiança en els seus criteris, si hi havia alguna frase que tu no l'hauries escrit així, la deixaves, i, en canvi, en els textos de més divulgació, no? T'ho plantejaves diferent?

AJ: Ho tractava amb molta llibertat. Depenia de l'autor i del moment. Per exemple, vaig demanar un conte a Salvador Espriu, «Les figuretes del pessebre». Hi vaig fer unes esmenes i les vaig sotmetre a la seva aprovació. Vaig tenir una correspondència amb Espriu molt bonica comentant-li les petites esmenes que jo li suggeria i que ell va aprovar. Amb d'altres, hi havia alguns autors que eren tan imperfectes que no calia preguntar res, tiraves pel dret. Joaquim Carbó escrivia bé. Em permetia algun petit suggeriment. Recordo que una vegada li vaig corregir «passar pel tub» per «passar per l'adreçador», que és com es diu en català, però escriu bé. Una vegada amb Joaquim Carbó hi vaig fer un treball de cirurgia perquè un conte de Nadal, un cop ja compost i compaginat, no hi cabia i s'havia de resoldre d'alguna manera. El vaig estudiar detingudament, vaig suprimir-ne algunes frases a les proves d'impremta i vaig aconseguir que hi cabés sense que en patís la il·lació i la convenció del text. Em va fer molta gràcia, naturalment. Sempre ens vam entendre molt bé amb Joaquim Carbó.

MC: Una altra cosa sobre els criteris de Cavall Fort que us vau plantejar és reintroduir paraules, és a dir, la idea d'enriquir el vocabulari del lector. De fet, és una mica el criteri contrari a «hem d'escriure tan fàcil com sigui possible per tenir lectors». El vostre no era aquest plantejament, sinó que era «hem d'escriure clar, però no hem d'empobrir el llenguatge».

AJ: Recordo que hi havia una professora, la Maria Lluïsa Corominas, amb qui vam fer el llibre *Gresol*. Ella deia que dominava el català bàsic perquè reduïa massa el llenguatge. Jo no vaig fer servir mai el català bàsic, el que intentava és que les paraules s'entenguessin si més no pel context. Hi ha paraules que s'entenen pel context i jo em plantejava: això ho entendran o no ho entendran? Evidentment, que s'introdueixin paraules noves és normal en qualsevol llengua i qualsevol cultura. El lector jove, el nen o la nena joves que comencen a llegir, llegint, llegint, van aprenent vocabulari. És natural que hi hagi paraules que no entenen, el sentit de les quals dedueixen pel context.

MC: Parlem molt de Cavall Fort però, de fet, aquests criteris els has aplicat també a la resta de la teva obra. Ens centrem molt en Cavall Fort perquè en el fons va ser la teva feina fonamental durant molts anys, tot i que la teva feina com a escriptor de públic infantil no s'acaba a la revista.

AJ: Un ha de pensar en una llengua rica de recursos. El que cal, de fet, a l'escriptor, és conèixer bé tots els recursos de la llengua. De vegades es parteix d'una falsa alternativa: correcte o incorrecte. Falta conèixer els recursos de la llengua, que en té molts i s'apliquen. Ara, és clar, *Cavall Fort* també em limitava. M'ha limitat sempre una mica tractar temes de literatura infantil per encàrrec. En canvi, he fet coses que, com potser saps molt bé, Mercè, no m'ha encarregat ningú i llavors m'he desbordat. He fet anar el carro pel pedregar... M'he inventat moltes paraules, jo. A la meua adaptació d'*El llibre de Daniel* hi ha tota una pàgina de paraules inventades.

MC: Per inventar paraules també has de dominar molt la llengua i els recursos. N'has de saber molt! Una cosa, tothom et coneix molt pel còmic, concretament pels barrufets, però no parlarem dels barrufets perquè ja n'has parlat molt. Per a Cavall Fort vas adaptar i continues adaptant moltes i moltes pàgines. El còmic té unes característiques que també el fan molt especial. Hi ha una disciplina, a l'hora d'adaptar-ne, molt específica.

AJ: Hi ha una sèrie de coses que, encara que no ho sembli, són mecàniques. Per exemple, les perífrasis verbals. Molts autors en prescindeixen. La col·locació dels pronoms en perífrasis verbals. És més normal de dir *no us ho volia dir* que no pas *no volia*

dir-vos-ho. Fonèticament, és més normal i això ho canviava sistemàticament. Prescindia de tots els preterits simples. Són coses gairebé mecàniques. Fins i tot paraules que són, no cultes, sinó d'arrel popular, l'ús real les ha anat abandonant de mica en mica substituint-les per perífrasis. Per exemple, *mentir*. Jo el verb *mentir* no l'he fet servir mai, jo dic *dir mentides* o *no dir la veritat*. Un altre exemple, la frase *basta que ho diguis tu perquè jo no m'ho cregui*. Diem *haver-n'hi prou*. El cas del verb *témer*. Es fa servir una mica però parlem de *tenir por*. La meua mare no hauria dit mai *ho ignoro*, deia *no ho sé*.

MC: Això passa molt. És una «invasió subtil»...

AJ: Un altre exemple d'això que diem el podem trobar en una novel·la de la col·lecció «La Cua de Palla». Hi ha un policia que dimiteix, presenta la dimissió, i el comissari li diu: *Doncs si dimiteix, doni'm la pistola i la placa*. I el policia li diu: *Aquí té la placa, la pistola em pertany*. És correctíssim, però hauria de dir *la pistola és meua*. Això passa perquè tradueixen d'una manera mecànica. L'original devia dir *the gun, it belongs to me*. I així hi ha molta cosa. El llenguatge perifràstic és molt viu en català. Un altre exemple és el de l'ús dels possessius abusiu: *La va agafar amb les seves mans*. Hem de dir *La va agafar amb les mans*. Els prejudicis s'han de conèixer i s'han de tenir en compte. En traduccions i en adaptacions, de vegades s'és

massa literal. Pel que fa a la riquesa, a «La Cua de Palla», tradueixen sistemàticament *take it easy* per *pren-t'ho amb calma*. És perfecte, però digueu *no t'hi amoïnis* alguna vegada o *no hi pateixis*. Això són els usos del llenguatge.

MC: *He llegit en algun article teu que amb el còmic era més fàcil traduir còmics situats en èpoques medievals o en un ambient de fantasia que el còmic situat en època actual com podia ser un Gil Pupil·la o fins i tot La patrulla dels Castors. Aquí havies de trobar altres recursos per fer que la llengua fos aparentment actual.*

AJ: Sí, versemblant. Hi ha d'haver les referències. Una concepció d'això especial és l'*Aquil·les Taló*, que és un personatge pedant. Es presenta com un erudit i té un llenguatge ampul·lós i barroc. Aquí em vaig divertir molt i no vaig haver de patir gens. D'altres són molt difícils, com el *Sergi Grapes*. A més a més, hi havia moltes referències a la policia francesa, ja es veia com els policies anaven uniformats i de vegades havies de pensar-t'hi. Amb els jocs de paraules, pensant-hi, gairebé sempre hi trobes una solució. De vegades no la trobes, no hi és, no existeix i l'abandones. Si és un joc de paraules que no afecta la comprensió de l'argument, l'abandones. Em vaig divertir molt, tot i que em va costar, amb l'*Estefi*, de l'italià. L'*Estefi* és una nena que representa que viu a Milà en el temps

actual amb els problemes que pot tenir una nena de la seva edat. Aleshores calia buscar referències equivalents o homologables. Recordo que hi va haver una historieta d'*Estefi* que era impossible de traduir, la vaig abandonar.

MC: *N'hi havia unes quantes de l'Estefi que feien referència a cantants, polítics, jugadors de futbol...*

AJ: En una d'elles les referències eren als equips de futbol del Milan i l'Inter. El Barça i l'Espanyol, era molt senzill això. Amb la traducció del còmic i, de fet, amb la traducció en general, amb els diàlegs, sobretot, és dedicar-hi el temps necessari. Pensant-hi sempre pots trobar un joc de paraules o una solució adequada. En recordo una del *Gil Pupil·la*, per exemple. Era difícil, però em sembla que me'n vaig sortir. És una persecució d'uns gàngsters per la policia, s'estavellen contra un galliner i totes les gallines surten esvalotades. I ve el pagès cridant «*qui les atrapera mes poulets?*». Diu *poulet*, però en francès és ambigu, vol dir pollastre i policia. I el comissari diu «*les miens*». Com ho tradueixes, això? És molt senzill: «*Qui les atraparà les meves gallines?*», ha de dir el pagès, i el comissari «els meus valents». De gallina i de covard. Això, com deia, pensant-hi, moltes vegades es troba.

MC: *Hi ha coses que són fonamentals: el coneixement a fons de la llengua, el coneixement dels recursos i el*

fet de prendre distància per pensar realment com ho diries tu en un llenguatge espontani.

AJ: Exacte.

MC: Un dels problemes és que el calc de l'anglès acaba penetrant en el llenguatge i s'acaba imposant a través dels mitjans de comunicació. Per això hem deixat de dir ocells per dir aus i coses d'aquestes.

AJ: També és el cas del castellà, que és lamentable, sembla mentida. El castellà té una distribució entre *pájaro* i *ave* i els catalans s'hi adapten rigorosament, per la qual cosa si un castellà diu *ave* ells diuen *au*. És un cas de subordinació, de supeditació, d'obediència.

MC: Hi ha una altra cosa, Albert, que m'agradaria comentar. Quan tu fas una novel·la o un conte per a canalla o gent jove situat a l'època actual, hi ha la manera que tenen de parlar ara, que està molt interferida pel castellà i l'anglès. Pensant en el francès, els francesos tenen molt d'argot i fan servir molts anglicismes per donar aquesta mena d'aire més actual a les seves obres, però aquí tenim molts problemes per fer-ho. És molt complicat. La teva manera de fer era sempre fugir d'això.

AJ: Exactament. Cal reconèixer que el llenguatge de la quitxalla, dels més petits, de vegades també està interferit pel castellà. Intentar reflectir aquest

llenguatge en un text planteja molts problemes. Has de pensar que el nen no sempre espera llegir allò que ell diu. Jo quan llegia de petit, llegia còmics en castellà que comprava al quiosc i per a mi era una llengua absolutament estranya. No només perquè era en castellà, sinó perquè era en un castellà diferent del que sentia a Barcelona. ¡Maldición!, això no ho deia ningú en castellà. Se n'ha de prescindir una mica, això ja depèn de la decisió de cadascú.

MC: Un escriptor ha de poder crear llengües. Tu mateix has dit que tens tota una pàgina de paraules inventades, però l'has de poder crear amb una base sòlida perquè mantingui l'esperit de la llengua. Al mateix temps, però, ha de trobar aquest equilibri entre com fer un llenguatge actual, introduir neologismes o inventar paraules sense perdre la correcció, sense rebaixar massa el nivell de la llengua. Imagino que s'ha d'anar per aquí.

AJ: Això planteja problemes, evidentment, però és qüestió de dedicar-hi temps, d'anar sense pressa. Potser he dit una cosa una mica falsa. És veritat que tinc una pàgina de paraules inventades, però són noms inventats de sectes religioses o filosòfiques amb els sufixos propis del català per formar aquestes denominacions. N'hi ha quatre, i a partir d'aquestes quatre, amb paraules comunes, inventes aquestes designacions de sectes. El llenguatge és difícil, cada

vegada més difícil. Els mitjans de comunicació tampoc no hi contribueixen gaire, s'hi haurien de mirar una mica més.

MC: *Tu t'hi has mirat molt i continues treballant-hi molt. Penso que la feina que has fet és enorme. Per a mi, com a mínim, ha estat un mestratge que he procurat seguir, amb les meves limitacions perquè no tinc el coneixement de la llengua que tens tu. Crec que som unes quantes generacions les que t'estem agraïdes per tota la feina que has fet i que fas.*

AJ: Jo llegeixo *Cavall Fort* i normalment no hi tinc res a dir. Ho fan bé.

MC: *Jo estic contenta d'haver estat de Cavall Fort des de petita i de continuar-hi sent.*

AJ: Jo estic molt content que siguem tanta colla. Ahir deia en Sebastià que som 1.870 socis i vaig quedar sorprès que hi hagi tants escriptors en llengua catalana. És una satisfacció. Abans ens coneixíem tots, ara no conec gairebé ningú. Al mateix president he tingut la desgràcia de confondre'l amb un altre, ja ho veus... Potser la cosa més positiva és aquesta. Jo parlo de fa uns quants anys, però no gaires, en què havia fet de jurat d'algun premi literari dedicat a la quitxalla amb els joves com a participants. Vaig llegir-hi alguns textos de nois i noies molt jovenets molt ben escrits. Jo a la seva edat no hauria estat capaç

d'escriure un text amb aquesta correcció. Malgrat el que diuen les escoles, sembla que sí que hi ha una bona massa de gent jove capacitada per expressar-se en català amb una certa correcció. Les notícies dels diaris són desencoratjadores, però suposo que ho anirem superant.

MC: *Esperem que sí, Albert. Moltes gràcies.*

Escriure en un català viu, correcte i genuí

*Taula rodona amb Cinta Arasa, Marc Donat
i Toni Galmés, moderada per Míriam Martín Lloret*

Míriam Martín Lloret (Barcelona, 1980) és filòloga i assessora de llengua. És autora dels llibres *Teràpia lingüística*, *Curset. Mètode de català per a tothom* i coautora de *Molt a favor: 57 propostes i un pacte per la llengua* i *Som dones, som lingüistes, som moltes i diem prou*. Com a divulgadora lingüística, ha col·laborat en programes de TV3 com ara *Zona Franca* i *Planta Baixa*, també a Catalunya Ràdio i RAC1.

Notes per al II Seminari de Literatura Infantil i Juvenil Catalana

Cinta Arasa

Cinta Arasa (Tortosa, 1978) ha publicat, per a nens i nenes, més d'una vintena de llibres, com *Missió Trobairitz!* (2013), *Les fades són calbes* (2016) o *El conte brodat* (2024). El 2013 rep el Premi Enric Valor de narrativa juvenil per la novel·la *Vaig fer la maleta un dia de juny* (2014) i el 2021 el Premi Crítica Serra d'Or de Creació Juvenil per la novel·la inspirada en l'adolescència de Mercè Rodoreda, *Paraules, flors i pólvora* (2020). El seu llibre *El dia que les onades del mar em van entrar a la panxa* (2023) va ser nominat al Premi Llibreter 2024 en la categoria de literatura infantil i juvenil catalana. És autora de les novel·les per a adults *Arran de l'Ebre* (2009) i *Escalaes avall* (2021). Ha escrit articles per a *Serra d'Or*, *Avui*, *Sàpiens*, *El diari de Tarragona* i *Novacat*.

Llengua i literatura infantil i juvenil

Quan reflexiono sobre el fet d'escriure em venen de manera recurrent i persistent dues idees al cap: la llengua és l'eina bàsica i el vehicle d'expressió dels escriptors i de les escriptores, però no només això. Les paraules eina i vehicle tenen unes connotacions de practicitat que la llengua supera amb escriure, perquè la llengua també és voluntat, identitat i, en el cas de les llengües minoritzades com la nostra, rei-

vindicació permanent. La segona idea que em ve al cap és que la literatura neix de la vida i ha d'aportar reflexió, emoció i bellesa a través de la paraula escrita.

Per a mi aquests dos elements són clau a l'hora de parlar del binomi literatura i llengua i, per tant, també a l'hora de parlar de literatura infantil i juvenil i llengua. Passa que, quan parlem de literatura infantil i juvenil la llengua utilitzada –i la manera com s'utilitza– té un paper de referència molt important perquè els lectors estan creant la base del seu llenguatge. Dit això, la literatura, em sembla, ha de buscar un equilibri entre no allunyar-se gaire del llenguatge real, per no esdevenir una llengua «de vitrina» i alhora poder ser utilitzada com un element de referència. Prenc les paraules del mestre Albert Jané quan ho expressa dient que no s'ha de renunciar al rigor ni semblar una llengua encarcerada.

El context en el qual escrivim marca, evidentment, la literatura i, per tant, la manera com s'hi reflecteix la llengua. El fet que el nostre país –que té un nom plural, Països Catalans–, per les vicissituds de la història, no sigui un país normal, fa que constantment el binomi llengua i literatura (i el binomi llengua i vida!) estigui en qüestió, en reflexió, perquè tenim reptes que la resta de literatures no tenen o tenen en menys mesura, o bé tenen però s'hi poden enfrontar amb més poder. En termes estrictament de literatura infantil i juvenil, si als anys setanta el gran repte va ser

crear un corpus literari propi després de quaranta anys d'haver-se quedat congelat (segregat, amenaçat), al segle XXI el repte és que el nostre corpus literari sigui de primer nivell en un món en què la intel·ligència artificial, els videojocs, les pel·lícules i sèries... bàsicament en espanyol i anglès, formen part (una part com més va més àmplia) de la realitat de joves i criatures.

Llenguatge políticament correcte

Si la literatura neix de la vida, se n'alimenta, la qüestiona, la interpel·la... n'ha de poder parlar de tot, recollint-ne totes les realitats que la conformen, les conegudes i les que no ho són tant, les que representen llocs segurs i les que ens fan caminar de puntetes, tornar enrere i revisar el trajecte fet per confirmar que sigui el correcte. El camí és el camí del segle XXI amb la realitat i els valors del segle XXI, però sent conscients de la tradició de la qual partim i de les influències que en rebem i n'hem rebut.

De fet, a vegades em desconcerta molt, i crec que és contraproductiu, que els anacronismes de tot tipus proliferin en la literatura i aquest element pren molta força quan ens referim al llenguatge políticament correcte. Perquè la correcció política ha evolucionat molt al llarg de la història, i de manera vertiginosa en els darrers vint anys.

No podem –és molt perillós– esborrar el passat d'on venim; tampoc no podem assumir uns valors que

ja no ens representen, evidentment. Ara bé, la crema d'aquest passat –prohibició de clàssics perquè s'expressen en uns codis que ara no assumim com a propis– o la reinterpretació –llibres que plantegen dones o nenes del passat amb actituds de «raperes» del segle XXI, Frida Khalo o Marie Curie dient pràcticament que ho volen tot i que ho volen ara, per posar només un exemple...– no em sembla una solució. Diria que és més complicat o infinitament més simple que tot això. Cal explicar que fa uns anys les coses eren diferents i que, entre tots, vam decidir que era millor canviar-les. Reitero: inventar que no hi havia tres reis sinó tres reines, o no un sant Jordi, sinó una santa Jordina no sé quin sentit té... Segurament té més sentit (social i també literari) crear nous mites, amb els valors del segle XXI. La literatura i la història han de poder explicar aquesta evolució.

En el meu cas, per entrar en les realitats que ens interpel·len, que ens posen davant de reptes, intento escriure no com ho faria un infant, per descomptat, però sí d'una manera que a ells els recordi la seva forma d'escriure o d'expressar-se. Això em permet, literàriament, apel·lar a la innocència i també a la tendresa. Aquest és l'equilibri que jo he trobat, alhora que defenso que la censura no hi ha de tenir cabuda, a la LIJ. Senzillament, cal tenir en compte que si la literatura neix de la vida, la vida de les criatures és més breu, i hi ha sensacions i emocions que encara no han pogut experimentar.

Pel que fa a paraules o expressions que ens remeten a un passat masclista o racista, la veritat és que no les utilitzo. Hem de buscar referències noves, em sembla, per als valors actuals. Quan és imprescindible referir-me a algun element que entri en contradicció amb els valors actuals, miro de parlar-ne amb naturalitat i de manera senzilla. Ho vaig fer en una col·lecció de contes de tradicions catalanes d'origen àrab. Havia d'explicar que molta població àrab va ser expulsada del nostre país i vaig parlar de guerres incomprensibles i baralles que mai ningú va recordar com havien començat. En una paraula, un desastre.

La veritat és que aquest acostament a la forma d'expressar-se dels infants o a realitats que els són properes també em serveix per parlar de sensacions o sentiments que els pugui costar identificar o explicar, utilitzo sensacions provinents dels cinc sentits. Penso que la primera manera que tenim de percebre el món és a través dels cinc sentits i, per tant, si expliqués la tristesa o la nostàlgia, que poden ser emocions que no venen de gust, que porten mals records, o que són difícils d'expressar, si utilitzem els cinc sentits potser és més fàcil. Vaig fer servir la sensació d'entrar al mar quan hi ha onades per expressar l'enyorança, un crit com un vidre que es trenca per parlar de por o, com a contrapartida, la carícia de la cua d'un gat o el gust dels bescuits per parlar de tendresa o de records de persones estimades. *La iaia feia olor de flor de*

tarongina i de coc de maçana i la seva mà tenia el tacte de les carícies.

Que la literatura hagi de fer reflexionar i interpel·lar-nos no hauria de voler dir que tots els escriptors s'hagin de sentir interpel·lats per totes les realitats i em sembla que és un acte d'honestedat fer una reflexió abans d'escriure i pensar per què escrivim sobre allò que escrivim. No he escrit (encara) sobre realitats que ara mateix ens són properes i que formen i formaran part de la nostra quotidianitat, de la nostra vida, i que tindran un impacte en la llengua perquè la utilitzarem per escriure'n. M'hi voldria acostar, com a tots els temes sobre els quals escric, amb respecte màxim, quan tingui prou coneixement per fer-ho i quan senti que en tinc una història que val la pena.

Em refereixo, per exemple, a les persones no binàries. En d'altres llengües les persones no binàries han impulsat el sorgiment de nous usos dels pronoms i és possible que en el futur proper vegem més canvis en la llengua per tal que pugui incloure noves realitats socials o noves aproximacions a aquestes realitats... Com en direm, per exemple, de la persona que és la segona o tercera parella del pare o la mare biològica amb qui convivim? Continua servint madrastra o padrastre? O dels fills d'aquestes parelles amb qui no es tenen vincles de sang però sí vincles emocionals?

Ús dels dialectes

En relació amb l'ús dels dialectes en la nostra literatura em sembla que, potser també pel fet que no som un país normal, és una qüestió que genera un debat que en d'altres literatures no es dona.

En la literatura juvenil utilitzo el dialecte tortosí en diàlegs i en textos en primera persona quan té sentit i és coherent amb els personatges i amb l'argument. Tinc, però, com a línia roja l'Alcover Moll. Si no hi apareix el lèxic que vull utilitzar, no l'utilitzo. Si crec que utilitzar l'estàndard sonaria forçat, hi busco alternatives.

En la literatura infantil hi ha una norma no escrita que implica l'ús de l'estàndard del català central. D'altra banda, em temo que als Països Catalans hem caigut en moltes trampes, i una de molt greu és en el fet que moltes editorials adapten el català central al valencià per distribuir al País Valencià i a l'inrevés. Per a mi, sent parlant del dialecte tortosí, és de bogeria, perquè, en escriure l'original del text l'escric en català central i evito el lèxic propi del dialecte, que veig que després s'utilitza quan en fan l'adaptació al valencià. Jo no sé si hi hauria forma d'acabar amb aquesta realitat que implica, a més, una malversació terrible de diners.

Fa temps que en molts aspectes, davant de situacions que no em semblen acceptables, sigui perquè em semblen masclistes o no respectuoses amb la

meva llengua, em plantejo si un ciutadà francès, espanyol o italià ho acceptaria. I no sé si un escriptor francès des de la seva talaia de París es planteja tantes coses a l'hora de vendre els seus llibres al Quebec.

Supervivència del català com a llengua literària

Per concloure prendré una de les dues idees amb què començava la intervenció: Diré moltes coses que sobrepassen de llarg l'àmbit de la literatura infantil i juvenil, però és que la literatura en català –i en qualsevol altra llengua– només pot ser forta si la llengua ho és, i això implica totes les dimensions de la llengua. Si tenim una literatura infantil i juvenil forta, tenim molt bons fonaments, però igualment la llengua estarà condemnada a patir. Cal també un cinema fort, un teatre fort, i... supermercats forts en català.

La literatura és una arma política. No m'agrada fer afirmacions tan contundents però és que és una realitat inqüestionable. La cultura, de fet, ho és. Per a mi és una evidència però em trobo en situacions en què escriptores i escriptors més joves que jo diuen que no fan política quan escriuen, fins i tot he sentit a dir que les organitzacions culturals no fan política. Però les llengües també són armes polítiques al món en què vivim.

I la literatura infantil no n'és cap excepció, és un camp verge per introduir-hi ideologies diverses. Si no, per què certes ideologies les han convertit escoles de

primària en camp de batalla i criatures petites en armes?

En literatura la guerra potser no és tan ferotge al Principat, però he pogut parlar amb editors del País Valencià que passen autèntiques malalties per poder editar en català sense problemes.

No tinc una resposta a quin paper faig o crec que hauria de fer per a la supervivència del català. Sí que tinc exemples de situacions que ens poden donar una pista de com es percep el català. En algunes escoles de l'àrea metropolitana de Barcelona m'he sentit com un element estrany. És una sensació molt desagradable. M'he trobat en classes en què cap nen parlava en català, en què els mestres parlaven un català molt precari o parlaven entre ells en castellà davant les criatures... mentre que en d'altres escoles, també de l'àrea metropolitana i de la resta del país, el català és la llengua vehicular i s'utilitza amb la normalitat que caldria.

Com deia, no tinc una resposta clara al paper que faig jo, però sí que miro de ser molt conscient del fet que en tinc un, de paper, i:

–Intento vincular el català a situacions positives. M'he trobat realitats que em fan somriure encara que siguin ben tristes, com nens i nenes parlant en castellà però fent servir paraules en català per referir-se a elements dels meus llibres.

–Mantinc sempre la llengua i ho explico especialment quan vaig a les escoles.

–Mai no accepto fer difusió de les traduccions al castellà dels meus llibres als Països Catalans.

Però en realitat, la supervivència del català com a llengua literària és un repte complex, que sobrepassa de molt l'abast de la literatura infantil i juvenil. Cal un alineament clar, conscient, sòlid i decidit de la societat civil, de les escriptores i els escriptors i dels governs competents.

Apunts al voltant de la llengua

Marc Donat

Marc Donat (Barcelona, 1968) és autor de mitja dotzena de llibres entre els quals destaquen *El bosc espès i el bosc frondós* (Premi Mallorca de Literatura Infantil 2022), *Poebèsties* (finalista del Premi Atrapallibres 2024-25), *La rateta i el gat burleta o 25 contes clàssics per llegir en cinc minuts*. Ha traduït E. B. White, Deborah Wiles, John Steinbeck, Jennifer L. Holm, Kevin Henkes, Ivan Doig, Judith Kerr, Kacen Callender, Lois Lowry o Gerald Durrell, entre molts altres autors tant de literatura infantil com d'adults. El 2024 va guanyar el premi Vidal Alcover de traducció pel projecte de traduir el llibre de viatges *La vida al Mississipí* de Mark Twain.

Després de tornar a escoltar la conversa entre l'Albert Jané i la Mercè Canela i de repassar la que vam mantenir amb la Cinta Arasa i en Toni Galmés, deixo per escrit uns petits apunts al voltant de la llengua que fem servir a l'hora d'escriure o de traduir literatura infantil i juvenil.

El primer que se m'acut és que, malauradament, em fa l'efecte que jo –a diferència de l'Albert Jané– no escric com parlo, o més ben dit, parlo pitjor del que

escric. Ara bé, també tinc clar que no he volgut mai escriure com no parlo.

Com que els escriptors acostumem a disposar de temps per pensar en què volem dir i en com ho volem dir, totes les interferències que alteren la nostra parla –les llengües més properes com ara el castellà o l'anglès, o els nous llenguatges que s'imposen– poden ser caçades (no sempre, és cert) en una segona lectura, o en una tercera, quarta... mentre encara treballem el text.¹

D'ençà que escric, abans i tot d'haver publicat, sempre he buscat una llengua amb la qual identificar-me, perquè qualsevol opció que s'allunyi d'aquesta voluntat es converteix en artificial. L'artifici, de vegades i en segons quin context –un recurs lingüístic útil–, no hauria de ser gairebé mai el camí a triar a l'hora de crear un text. Sigui en qüestions de lèxic, gramaticals o dialectals, jo em vull reconèixer en els meus escrits.

Però, tot i tenir clara quina és la llengua que volem fer servir –amb la qual ens identifiquem–, hi ha altres factors que ens condicionen.

El primer i potser més important és la relació que mantenim amb la normativa. «Deixar antiquat el diccionari», tal com diu l'Albert Jané, hauria de ser gairebé una obligació per a tot escriptor. I deixar-lo

¹ També hi vull afegir el paper fonamental que tenen els correctors a l'hora d'«enxampar» les errades que a l'escriptor se li hagin escapat.

antiquat significa primer coneixe'l a fons per immediatament tenir la capacitat de transgredir-lo, de «saltar-se'l» quan hom ho cregui convenient. L'exemple que em ve el cap, en el cas de la LIJ, seria el de l'argot juvenil, en què al català, i per tant als escriptors, li queda un llarg camí per recórrer. I un cas similar –no només en la LIJ– seria el del llenguatge no binari, en què fins ara el diccionari no ens pot servir de guia i ens obliga a obrir un camí sense prou referents.

També estem condicionats pel llenguatge políticament correcte. Sense arribar als extrems de les novel·les censurades (o reescrites) de Roald Dahl –un cas paradigmàtic i diria (sense prou coneixement de causa, potser) una mica allunyat del que passa a casa nostra–, de vegades ens trobem amb dubtes a l'hora de fer servir paraules o expressions que poden ser ofensives en segons quins àmbits. La línia que la llengua ens convida a traspasar, volent-ho o sense voler-ho, és molt fina i ens obliga a anar amb molt de compte. A ningú no li agrada autocensurar-se o que se l'obligui a canviar segons què, però entossudir-se a defensar el que has escrit amb dents i ungles pel simple fet que ho has escrit tu tampoc no és la solució.

Un altre factor a tenir en compte és el territori d'on provenen els lectors als quals ens dirigim. En aquest cas els que escrivim en català central –que teòricament i a la pràctica, ho tenim més fàcil–, hauríem de fer un exercici d'obertura de mires i oblidar-nos

que només ens llegeix gent del nostre àmbit dialectal. Ningú no ens demana que forcem la llengua ficant amb calçador paraules o expressions que pertanyen a parlar que no ens són propis, però tampoc no hauríem de donar per fet que les solucions que triem (penso sobretot a l'hora de reproduir el llenguatge oral: *per/per a, és clar/esclar...*) són vàlides per a tothom.

Les interferències amb les llengües més properes, l'autocensura, la falta d'argot LIJ, els nous llenguatges..., i també els referents que tenim –tot el que hem llegit, que en el fons es reflecteix en el que escrivim– o l'erràtica política educativa pel que fa a la lectura, etc., tot plegat condiciona la llengua que fem servir per escriure o per traduir.

Ara bé, nosaltres, o com a mínim jo, no escrivim per salvar la llengua (ni el català ni cap altra). Malgrat que som una eina més per aconseguir-ho, no ha de ser mai el nostre objectiu. Però que no ho sigui no vol dir que no l'hàgim de protegir i tractar-la amb tanta cura com puguem, de la mateixa manera que qualsevol artista crea (en el llenguatge que sigui) la millor obra possible. Hem d'escriure bons llibres i això ho inclou tot, contingut i forma. No podem pretendre escriure en català amb l'única intenció de defensar-lo. Però només si escrivim bons llibres (un concepte complicat de definir, és cert), la idea de continuar preservant el català pot ser possible i efectiva.

Escriure per a nens i joves en català

Toni Galmés

Toni Galmés (Manacor, 1983) és il·lustrador. Alguns dels seus àlbums són *Les banyes d'en Cucarell* (2019), *La caseta sota terra* (2020-23), *La treva* (2021) o *Te de maduixa al cau del teixó* (2022). Actualment il·lustra còmic per al mercat francobelga amb editorials tan prestigioses com Dupuis o Delcourt. El seu primer còmic, *Molly Wind, bibliotecàries a cavall* (2023), ha estat guardonat, entre d'altres, al premi del Saló Internacional del Còmic de Barcelona en la categoria de millor còmic infantil i també seleccionat per al premi Atrapallibres. Recentment ha publicat a França el díptic *Quand la nuit tombe*, nominat al Prix du Journal Mickey i al Prix Jeunesse del Festival Quai des Bulles a Saint Malo i al Pépite de Montreuil.

Soc il·lustrador i tinc pocs llibres com a autor complet, però agraeixo que m'hàgiu convidat a parlar sobre creació literària, perquè penso que text i imatge, en el cas de la LIJ, són indissociables. En el meu cas, que ni tan sols per formació vinc del món de les lletres, només puc donar una opinió com a dibuixant i és que, per a mi, l'ús correcte de la llengua ha d'anar al servei de la història que es vol contar perquè funcioni com

un tot global. La il·lustració també ha de tenir aquest mateix propòsit.

Pel que fa a la censura, penso que censurar Roald Dahl sortirà als titulars i tindrà un impacte editorial i econòmic. Però hi ha autors que utilitzen un llenguatge i una trama políticament incorrectes i no estan censurats. Penso en el cas de *La terrible Adèle*, que és molt políticament incorrecta i als nens i nenes els encanta. Existeix una violència explícita (*Bola de Drac*, per exemple) que no se censura perquè no és provocativa, tal com ho era el llenguatge de les obres de Roald Dahl.

Com que treballo amb imatges i no amb paraules, més que reproduir la meva parla el que faig és evocar imatges identificables amb els meus orígens. Puc traslladar-ho a la creació d'imatges perquè jo treballo en el setanta per cent per al mercat francobelga i la resta per a projectes de quilòmetre zero, ja siguin encàrrecs d'editorials catalanes, ja siguin projectes personals. Com a creador visual, intento mostrar, si els textos i la història m'ho permeten, la idiosincràsia de la meva terra, i això es pot veure en el paisatge i l'arquitectura.

Pel que fa a la llengua i la seva supervivència, defenso molt els ajuts a la traducció i l'edició impulsats tant per l'Institut Ramon Llull com per l'Institut d'Estudis

Baleàrics. Sempre que treballo per a editors estrangers intento informar de l'existència d'aquests ajuts perquè els llibres acabin traduïts al català i a les lleixes de les biblioteques i llibreries. També és cert, però, que quan un llibre es tradueix a les dues llengües al mateix temps, resulta que se n'imprimeixen molts més en castellà que en català, i això respon, és clar, a una demanda.

Per altra banda, la meva companya regenta una llibreria a Manacor, que és una ciutat on a poc a poc ha anat entrant molta gent nouvinguda. Ella només té llibres en català i aquesta és la manera que tenim de fer activisme i de servir el català com a llengua literària.

D'altra banda, he de dir que he anat poques vegades a escoles, però en el meu cas, sempre és molt gratificant. A més, sempre acabo fent algun dibuix en directe i això els agrada molt, per tant sempre me n'emporto la millor part, la més performàtica i impactant.

Però quan treballo, intento no pensar en el que serà bo per a les escoles, o el que tindrà una sortida didàctica o aplicable en el currículum de tal edat o de tal altra. S'ha d'anar amb compte a deixar-se influir, perquè el llibre acaba sent artificios. Considero que la presència dels autors a les aules és molt important, però la presència de les aules al cap dels autors durant la creació literària és nefasta.

Però jo no utilitzo la llengua en el meu treball, més aviat em subscriu a aquesta frase d'Albert Jané: «No s'ha de supeditar la idea a la paraula, sinó la paraula a la idea. De què serveix anar repetint paraules de moda que amb prou feines signifiquen res?». Perquè la meua feina, com a il·lustrador, és explicar bé la idea. Les imatges, en el nostre cas, han de servir juntament amb les paraules per explicar una idea (és a dir, la paraula supeditada a la idea). No és el mateix un dibuix bonic que un bon dibuix. Un bon dibuix és aquell que explica coses, perquè la il·lustració és un art referencial. És per això que em situo dins una tradició de la il·lustració clàssica. Quan fas còmic, encara es veu molt més, perquè cada vinyeta ha d'aportar una mica per poder construir un tot general.

Sobre les identitats no-binàries, de moment no he tingut l'oportunitat d'abordar-les en cap obra, més enllà de dibuixar uns personatges més o menys andrògins o amb uns atributs o uns altres. Però enllaçat amb aquesta idea, en el meu cas, quan ens vam plantejar fer la *Molly Wind, bibliotecàries a cavall*, jo m'imaginava la protagonista negra, però amb Catalina González vàrem resoldre que això significaria portar la història cap a altres llocs que s'allunyaven de la primera idea, perquè posar en escena un personatge racialitzat o *queer* o no binari implica molt més. Penso que hi ha molts autors i autores que tenen una legitimitat per tractar aquests temes.

Per altra banda, és molt interessant també pensar que el mercat editorial és finit, i voler escriure sobre personatges no-binàris quan un mateix no ho és, potser que se silencia la veu a autors o autores que sí que ho són, simplement perquè «ara toca parlar d'aquests temes».

En relació amb aquesta pregunta, jo em refio molt del criteri de l'editor i el considero una peça clau en la creació. Ell és el que marca el to general del llibre i qui té una visió àmplia i global. Quan jo vaig començar al mercat francès, havia fet un projecte juntament amb un guionista. L'editor, quan va tenir el projecte a les mans, va veure el potencial del text i de les il·lustracions per separat. Considerava que ell i jo no encaixàvem des d'un punt de vista estètic o emocional. Així que ell li va trobar una altra il·lustradora per al seu projecte i a mi em va trobar una altra guionista. Vet ací la gran tasca dels editors.

Quaderns Divulgatius, núm. 81

amb el suport de:

© dels autors

Primera edició: setembre de 2025

Dipòsit Legal: B 15371-2025

ISSN: 1885-2734

Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
Canuda, 6, 5è pis (Ateneu Barcelonès)

08002 Barcelona

www.escriptors.cat

aelc@escriptors.cat

Disseny: Dídac Ballester

Edició: Insòlit, Barcelona

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

aquest llibre està fet amb material procedent de boscos amb certificació FSC, materials reciclats i fusta controlada.

Canuda, 6, 5è. 08002 Barcelona
933 027 828 · aelc@escriptors.cat · escriptors.cat

